

Lucian Blaga și Ioan Petru Culianu în context european

Emilia SPĂTARU

Există în fiecare dintre noi dorința de certitudine, de claritate deplină, de reguli care să confirme într-un mod evident ceea ce se întâmplă. De asemenea, există și o doză de incertitudine, de neclaritate, de mister. Întrebările ființei nu-și primesc întotdeauna răspunsurile limpezi, ci se rezolvă într-un fel oarecum paradoxal: prin tăcere, contemplație, dialog cu sine. A cunoaște, a ști capătă astfel și un sens tainic ce se înscrie într-o sferă a realității protejate de sacru. Atât Lucian Blaga, cât și Ioan Petru Culianu creează cultură sub semnul transformării continue, a deschiderii ființei spre dialog, spre ceea ce o înconjoară, deschidere însoțită de mirare și de dorința de a cunoaște misterul existenței. Cultura este modul specific al individului de a exista în univers. „Existența întru mister și revelație” reprezintă un fel de a defini sensul ființării. „Cultura e condiționată de începerea în lume a unui nou *mod*, mai profund și în aceeași măsură mai riscat, *de a exista*. Acest mod aduce cu sine firește o smulgere din imediat și o transpunere permanentă în nonimmediat, ca orizont veșnic prezent” (Blaga 1994: 172). Misterul capătă o funcție creativă și una ontologică. Prin operele lor, Blaga și Culianu oferă diferite moduri de înțelegere a universurilor născute din forța magică a misterului aflat sub puterea creatoare a cuvintelor sacre. Libertatea spiritului ce derivă din necuprinsul imaginației obligă la parcurgerea labirintică a jocurilor minții.

Una dintre sursele de inspirație ale lui Ioan Petru Culianu este gândirea kabbalistică reprezentată de *Cartea Creației* în care se descrie „o cosmogonie bazată pe combinarea de către Dumnezeu a fiecăror două litere dintre cele douăzeci și două ale alfabetului ebraic, ca bază a actului creator” (Gavriluță 2000: 16). *Ars combinatoria* devine pentru Ioan Petru Culianu o modalitate de înțelegere, de explicare a funcționării fenomenelor istorice și mai ales un mijloc de operare al minții omenești. De asemenea, interpretarea lumii exterioare reflectată în cea interioară se poate realiza prin intermediul magiei înțeleasă de Culianu ca o Artă, ca o realitate empirică efectivă, ca o posibilitate reală de cunoaștere. Tipul de cunoaștere pe care îl presupune magia este una apofatică și trimite la o interpretare de tip alchimic. Universul creat de magie conține libertatea de a imagina, de a comunica neținând cont de convențiile obișnuite, cotidiene. „Lucrarea Magiei constă în a apropia lucrurile între ele” (Culianu 1999: 12), de a atinge o comuniune perfectă. Fenomenul magic este omniprezent, iar descoperirea lui revelează o zonă sacră a existenței.

Originile magiei se confundă cu cele ale omului, căci cele mai vechi practici ale actelor magice țin de începuturile istoriei umane. Prima atestare a termenului „magie” apare într-o inscripție a lui Darius zis Behistan, dar semnificația cuvântului începe să se dezvăluie abia la Herodot, când aflăm că magii, denumiți „Magoi”,

reprezintă o „castă, un trib distinct și aparent autonom” (Servier 2001: 25). Aceștia nu dețin o putere materială, ci una spirituală, putere care atestă, în fond, adeziunea la un anumit sistem de valori non-perisabile, eterne, adeziune care presupune trecerea dintr-un plan profan într-unul sacru. Magia recunoaște existența unor puteri supranaturale, impersonale sau individuale, însuflețite, puteri ce pot intra în stăpânirea omului dacă acesta este capabil să respecte anumite interdicții ce țin tocmai de trecerea într-un plan superior valoric.

Magia se dovedește a „fi o practică străveche și o artă pe care o stăpâneau niște inițiați (preoți, șamani, sacerdoți, păgâni etc.) strâns legată de religiile naturiste și de o concepție mitologică asupra lumii” (Evseev 1998: 243). Raportarea la gândirea Celuilalt, viziunea asupra lumii și asupra locului omului în lume stau, într-un anumit fel, la baza magiei.

Trăirea pe care magia o presupune este o trăire „întru mister”. „Ieșirea dintr-o stare negativă se produce cu ajutorul gândirii mitice. Expresia grecească ce denumește această metodă este *orthe doxa*, iar rezultatul la care duce pe cale de inițiere sau revelație este mitul” (Fântâneru 1938: 9). Rolul esențial al mitului este acela de a converti misterul existenței. Pentru Lucian Blaga, misterul reprezintă lumea tăcerii inițiale, lume ce are darul de a hrăni întreaga operă a scriitorului. Omul nu poate avea acces la o cunoaștere deplină, completă. A sta sub semnul misterului echivalează și cu un mod de a crea, de a da naștere unui univers superior realității. „Conceptul de mister are atât un aspect ontologic, cât și unul gnoseologic. Pe de o parte, misterul desemnează un referent ontologic: existența ca tot. În cadrul misterului existențial, Blaga distinge două grade de consistență ontică: misterul existențial central (pe care îl va defini ca Marele Anonim) și misterele existențiale derivate” (Braga 1998: 53). Dorința de a revela misterul este permanentă, se constituie într-o atitudine umană fundamentală.

Misterul constituie un simbol al fondului magic ale cărui atribute sunt ireductibilitatea și iraționalitatea. Ceea ce este înconjurat de mister apare ca ilogic, fantastic. Imaginarul născut din forța misterului cere un alt tip de abordare. Blaga distinge între cunoașterea luciferică și cea paradisiacă, încercând să explice că individul își poate însuși atât raționalul cât și iraționalul, atât partea vizibilă cât și cea invizibilă a lumii. Se propun astfel două moduri de abordare a necunoscutului: unul pozitiv, ascendent, afirmativ și unul negativ, descendent. Cunoașterea negativă are în centru ideea de mister capabilă să tranșeze orizontul finit. Ceea ce separă omul de Marele Anonim nu poate fi depășit decât prin „idei negative”, prin acoperirea obiectului, prin mărirea dozei de necunoscut.

Magia este prin excelență arta de a citi misterele, fenomenele oculte, inexplicabile. Pentru a înțelege astfel de lucruri este mai ales nevoie de o deschidere a ființei către misterul creației. Pornind de la magie ca act de înțelepciune revelat lumii, Giordano Bruno vorbește despre magia divină, care cuprinde minunea creștină, magia fizică (sau naturală) și magia matematică sau artificială ce se folosește fie de numere (asemenea aritmeticii), de figuri și caractere (asemenea geometriei), fie de vraja prin privire (asemenea opticii) (Muchembled 1997: 18). Ioan Petru Culianu propune, având ca punct de plecare distincția lui D.P. Walker între magia subiectivă (care operează asupra subiectului însuși) și tranzitivă (care acționează asupra lumii înconjurătoare), împărțirea magiei în două mari clase: magia

intersubiectivă și cea extrasubiectivă. Primul tip de magie se manifestă fie între specialiști, între cunoscătorii actelor magice, fie între un specialist și un necunoscător, neinițiat. Al doilea tip de magie propus de Culianu este echivalentul magiei generale cu caracter tranzitiv. Magia intersubiectivă deține o variantă specială: magia intrasubiectivă în care magicianul este propriul pacient. Rolul acestei magii este de a curăța pneuma, adică acea realitate care mediază între trupul și sufletul omenesc. Pneuma acționează asemenea unei oglinzi cu două fețe sau a unui *Janus bifrons*. Forțele care generează fenomenul magic sunt organizate după anumite legi, fapt ce demonstrează funcționarea magiei ca un adevărat sistem, Frazer distingând două principii în care își are originea orice fenomen magic: legea contactului, respectiv legea similitudinii.

Magia poate fi definită și ca un act de credință. Din acest punct de vedere este pusă în discuție problema religiei. Actele magice și cele religioase reprezintă forme ale gândirii umane. În epocile timpurii ale istoriei umanității, funcțiile de preot și mag nu cunoșteau nici o diferențiere, de cele mai multe ori fiind combinate. Astfel, se poate spune că orice început se află sub semnul misterului, al sacrului simțit ca putere creatoare.

Arta magiei, transmisă din generație în generație, obligă la un anumit mod de comunicare guvernat de jocul serios al participanților învăluți în mister. Lucian Blaga și Ioan Petru Culianu se raportează în operele lor la noțiunea de magie înțeleasă fie ca fond sacru generator de forțe creatoare, fie ca o adevărată artă. Misterul trebuie protejat, învăluit sau, dimpotrivă, trebuie înțeles în însăși substanța sa. Scriitorul, creatorul de lumi imaginare, devine un magician care încearcă să-și spună povestea aventurii cunoașterii, călăuzindu-și cititorul prin labirintul fantastic al visului, al imaginației. Opera în sine poate fi privită ca un mister ce se cere dezlegat de cititor. Textul creat își dispută o realitate, de data aceasta cu un caracter sacru, căci "evenimentele" ce-i dau consistență se înscriu într-un registru special ce trimite ființa umană către rememorarea unui timp inițial, mărturie a unei experiențe ce are o valoare creatoare, plină de sens. Magia lumii ficționale constă în libertatea imaginației, în supunerea la regulile creației prin joc pe care le oferă cititorului. În acest fel existența umană este reevaluată, reinterpretată, restabilindu-se un echilibru pierdut sau doar uitat.

Bibliografie

- Blaga 1994: Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, Editura Humanitas.
- Braga 1998: Corin Braga, *Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare*, prefață de Nicolae Balotă, Iași, Editura Institutul European.
- Culianu 1999: Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere. 1484*, traducere din limba franceză de Dan Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Sorin Antohi, București, Editura Nemira.
- Culianu 2003: Ioan Petru Culianu, *Iocari serio. Știință și artă în gândirea Renașterii*, traduceri de Maria-Magdalena Angheliescu și Dan Petrescu, postfață de H.-R. Patapievic, Iași, Editura Polirom.
- Evseev 1998: Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord.

- Fântâneru 1938: Constantin Fântâneru, *Poezia lui Lucian Blaga și gândirea mitică*, Colecția Gând Românesc.
- Gavriliuță 2000: Nicu Gavriliuță, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, prefață de Moshe Idel, Iași, Editura Polirom.
- Muchembled 1997: Robert Muchembled, *Magia și vrăjitoria din Evul Mediu până astăzi*, traducere din franceză de Maria și Cezar Ivănescu, București, Editura Humanitas.
- Servier 2001: Jean Servier, *Magia*, traducere de Bogdan Geangalău, prefață de Nicu Gavriliuță, Iași, Editura Institutul European.

Lucian Blaga et Ioan Petru Culianu dans le contexte européen

Chaque personne a, au tréfonds de soi-même, le désir de trouver des certitudes, des règles qui expliquent ce qui se passe autour de nous sans que l'on puisse en douter. On a aussi une dose d'incertitude, de vague, de mystère. Les questions de l'être ne reçoivent pas toujours de réponses claires, leurs solutions étant paradoxales: le silence, la contemplation, le dialogue avec soi-même. Connaître acquiert ainsi un sens mystérieux, caché, qui s'inscrit dans une sphère de la réalité protégée par le sacré. Ioan Petru Culianu, tout comme Lucian Blaga, crée de la culture sous le signe de la métamorphose infinie, de l'ouverture de l'être vers le dialogue, vers ce qui l'entoure, ouverture accompagnée par l'étonnement et le désir de connaître le mystère de la vie. Donc, la culture est une manière originale de vivre de l'individu.

Ioan Petru Culianu emploie *ars combinatoria* comme un moyen de comprendre, d'expliquer le fonctionnement des phénomènes historiques et surtout un moyen d'agir de l'esprit humain. L'interprétation du monde extérieur reflété dans le monde intérieur peut se faire par l'intermédiaire de la magie, considérée par Culianu comme un Art, une réalité empirique, une possibilité réelle de connaître. Le type de savoir que la magie implique est un savoir apophatique qui renvoie à une interprétation du type alchimique.

La vie que la magie suppose est une vie „dans le mystère”. Pour Lucian Blaga, le mystère représente le monde du silence originaire, un monde qui nourrit de sa sève tous les oeuvres de l'écrivain. L'homme n'a pas d'accès au savoir complet. La vie est l'objet du savoir, le désir d'avoir une révélation étant universel et fondamental.

L'art de la magie, transmis d'une génération à l'autre, oblige à un certain type de communication: régi par le jeu sérieux des participants entourés de mystère. Lucian Blaga et Ioan Petru Culianu traitent dans leurs oeuvres de la magie comprise soit comme source sacrée d'où jaillissent des forces créatrices soit comme un véritable art. Le mystère doit être gardé ou, au contraire, son essence doit être comprise. L'écrivain, le créateur de mondes imaginaires, devient un magicien qui essaie de raconter son aventure du savoir, guidant son lecteur à travers le dédale fantastique du rêve, de l'imagination. L'oeuvre peut être comprise comme un mystère que le lecteur doit déchiffrer. Le texte créé revendique une réalité à caractère sacré, car les événements qui forment sa substance s'inscrivent dans une sphère spéciale qui invite l'être humain à se rappeler un temps originaire, preuve d'une expérience qui a une valeur créatrice, une signification. La magie de la fiction est la liberté de l'imagination, le respect des règles de la création par le jeu qu'elle offre au lecteur. De cette manière, la vie humaine est réévaluée, réinterprétée, on regagne un équilibre perdu ou seulement oublié.

Onești, România